

spomenutých župách a mestách slovenských, nech je reč naukozdelná slovenská, reč ale iných národností krajinských predmetom povinným.

11. V školách takýchto i najvyšších, ktoré už sú a založené budú v stoliciach alebo mestách miešanej národnosti, nech sú reči týchto národností v rovnej miere naukozdelnými.

12. V školách vyšších iných národností krajinských — rozumejúc i semeniská⁴ — nech je reč slovenská predmetom povinným.

13. Aby sa budúci úradníci, sudcovia a právnici i pre slovenský národ vychovávať mohli, nech sa jedna z vyšších škôl slovenských na akadémii s právnickou fakultou povýši, taktiež nech sa zriada ku pozdvihnutiu priemyslu a obchodu školy priemyslové a reálky.

14. V cirkvách slovenských a miešaných takých, kde je národnosť slovenská počtom väčšia, nech sa matricy vedú a výťahy z nich vydávajú rečou slovenskou.

V zásadách týchto pridržali sme sa prísne rovnoprávnosti a pokúsili sme sa o to, jakým spôsobom sa ona z ohľadu národa slovenského skutočne do života uviesť môže. K prevedeniu tomuto z jednej strany treba, aby sa záujmy jednotlivých národov a tak celej krajiny bez predpojatosti a bez predsudkov považovali, z druhej strany ústavy župné, ktoré temer neodvislý štát s parlamentom v štáte tvoria, sú k tomuto jakoby stvorené, ale i porady župné len na tomto základe nabudnú významu, ináč sa stanú dejstvom nadvlády a tak ohniskom nenávisťi a roztržitosťi. Jednota a spojitosť krajinská sa poistí v korune sv. Štefana kráľa, pod ktorou všetky národy v jeden celok splujú, v bežnom pomenovaní krajiny, vo vyšších úradoch a súdoch, nadovšetko ale bude spájať národy krajiny uhorskej z rovnoprávnosti vyvinutá spoločná dôvera, láska neobmedzená ku vlasti tej, v ktorej sa slobodnými a tak i šťastlivými cítiť budú. Na národoch samých krajiny tejto, ktorých záujmy krajinske rovné majú byť, záleží teraz, aby vyzuvše zo seba starú zášť a staré predsudky v dôvere jeden k druhému sa sblížovali a si rozumeli. Krok takýto je urobený od národa maďarského, ktorého mužovia výteční v najnovšej dobe za rovnoprávnosť odhodlane sa vyslovili, máme teda nádej, že národ tento, ktorého šľachta r. 1848 zároveň i so šľachtou slovenskou a iných národností svoje občianske práva so všetkými občanmi krajiny uhorskej tak veľkodušne podelila, i rovnoprávnosť národností v skutok uvedie. Skladáme nádej i v šľachte slovenskej, ktorá zo slovenského národa vyrostla, s ním žije i umiera, s ním jedno telo tvoríac, jeho prirodzeným vodcom byť by mala, a ktorá s ním len tie jisté záujmy mať môže, že ho v tejto rozhodnej dobe neopustí. Ty ale národe slovenský, drž sa tej, tvojim veľkým národovcom vyslovenej výpovede, že „národ, ktorý sa neopúšťa, nebude opustený“.

74

„Program“ Pešťbudinských vedomostí zhrnujúci hlavné programové zásady pre obnovenú aktivitu Slovákov.

Uverejnili PbV, roč. I, č. 1. Budín 19. marca 1861.

Autori *Programu* (pravdepodobne J. Francisci, M. Ferienčík a iní) kladú dôraz na autochtónnosť Slovákov v Uhorsku, na silu Slovanov, žiadajú uznať

⁴ Kňazské semináre.

národnosť slovenskú ako základ blahobytu Slovákov. Vítajú zavedenie ústavného režimu, vyslovujú sa však proti centralizácii, proti výsadám, žiadajú rovnoprávnosť pred zákonmi, slobodný prístup do všetkých úradov. Náboženskými otázkami sa nebudú zaoberať, ale budú otiť každú národnosť, uznávajú maďarčinu a jej práva, ale sú proti jej rozširovaniu na ujmu Slovákov a budú brániť práva slovenčiny. Sú za solidaritu s nemaďarskými národnosťami. Pre Rusínov ako najbližší a osudove v podobnom položení ako Slováci sa nachádzajúci slovanský kmeň v Uhorsku boli by ochotné vydávať aj samostatné noviny. Prizvukujú spolupatričnosť s Čechmi, s ktorými síce nemôžu spoločne politicky pracovať, ale chcú zotrvať v najbližšom spojení literárnom a duchovnom na základe zásady vzájomnej bratskej spolupráce a podpory. Uznávajú nutnosť existencie Rakúska, ale len na základe rešpektovania práv národov.

Povedomie to, že „*kdo dal život, ten dal právo žiť*“ z jednej, z druhej strany ale, že „*kdo chce žiť, ať se kývá*“ zrodilo u Slovákov národa svojho milovních a jemu posvätených túžbu po slovenských politických novinách.

Túžbe tejto vyhovieť chtiac, odhodlali sme sa vydávať takéto noviny pod názvom „*Pešťbudínske Vedomosti*“.

Aká túžba zrodila Pešťbudínske vedomosti, taký má byť i jich účel a jich úloha.

Napriek všeliakým pohromám a návalom na náš národný život, zachoval nás Slovákovi Hospodin Boh náš milostivý pri živote. A to je skutočnosť, ktorú každý, kto má oči k videniu, vidieť musí, a ju ani odopreť, ani odškriepiť nemôže. Toto je tá skutočnosť a pozitívnosť, na ktorú sa my v nedostatku zákonnej pozitívnosti, čo by náš život národný zabezpečovala, neústupne opreť chceme.

My Slováci žijeme, a síce v našom odvečnom rodisku, jako od nepamäti historickej dedičovia zeme tej, ktorá je našou kolískou, a ktorú obývame jako nejstarší údovia a podstatná čiastka rodiny národov uhorských a vlasti uhorskej, žijeme, a žiť chceme vo vlasti, ktorú historia Uhorskou pokrstila, a ktorú my tak dobre za svoju pokládame a tak vrelo ľúbime, jako ktokoľvek iný: — lež žiť chceme nie ako púho štatistické číslo a datum, ale jako živá čiastka v štátnom organizme, nie jako sluhovia, lež jako dedičovia tisícvekej matky vlasti svojej.

Že dosiaľ žijeme, toho rukojemstvo až po rok 1836¹ ovšem, ale od toho času, vo vnútorných pomeroch vlasti našej a v krajinských zákonoch ani my nenachádzame, ale ani nikto iný iste v nich hľadať nebude, lež hľadáme a nachádzame ho najsamprv v rízení božom a v duchu historie, ktorý i nám vyznačil úlohu činného ucelistvujúceho orgánu v osudoch vlasti našej a človečenstva samého, a ktorý vzbudil mužov nadchnutých, aby zažali v nás povedomie úlohy a budúcnosti našej, ktorá sa síce upierať môže, ale prekaziť nedá.

Vidíme rukojemstvo nášho dosavádneho života ďalej v tom faktum a povedomí, že my asi tri miliony duší počítajúci Slováci ani vo vlasti našej uhorskej, ani v monarchii rakúskej nestojíme sami a inonárodovci obklopení, ale že sme synovia starodávneho, nielen v oboch týchto, lež v Europe a po celom vesmíre veľapočetného a slávneho slavianskeho veľnároda.

¹ Ide o najdôležitejší maďarizačný zákon, ktorý prikazoval uvádzať maďarčinu do všetkých odborov verejnej správy v Uhorsku.

A preto za veľmi prirodzenú vec držíme, že život náš sa len vtedy bude môcť za život pokladať, keď vo svojej vlastnej slovanskej podstate sa udrží, ako taký uznalosti zákonnej si vydobudne a občiahne, a účinkovanie v tejto jeho podstate na dejiny vlastenecké sa mu nie len nezbráni, lež i zabezpečí.

Naša neúnavná snaha tedy v tomto ohľadu ta bude a musí smerovať, aby sme, jako vôbec, tak zvlášte v prítomných časiech konštituovania sa vlasti našej, — ktorej len vtedy podariť sa môže, jestli pri jeho prevedení na všetky živly, ktoré uznania a uprávnenia žiadajú, spravедlivý ohľad sa vezme, a jich spravедlivým žiadosť sa vyhovie — živel a záujmy národa slovenského predstavovali, podporovali a podľa potrieb obhajovali; — z druhej strany ale, aby sa pochopy *vlastenectva a národnosti*, čo sa ohľadom na Slovákov dosiaľ dopustiť nechcelo, vyrovnali, a spriatelili a v nerozlučiteľnom zväzku na poli sociálnom, literárnom a zákonom uznalosti si vydobudnúť, spokojnosť a všeobecný blahobyť, ak vlasti, tak nášho slovenského národa založili a utvrdili.

Toto stanovisko je uhelný kameň nášho národno-vlasteneckého podujatia, na ktorom staváť, ktorého sa vo všetkých okolnostiach a možných prípadoch nepodvratne držať. a z ktorého sa na všetky iné odvetvy súkromného i verejného, sociálneho i politického života dívať a jich uvažovať chceme.

Preto sa ani neostýchame, ale ani nemeškáme zjavne vyznať, že vlastenectvo samo, bez uznania našej slovanskej národnosti, len za bremeno považujeme, ktoré či v konštitucionálnom, či v absolútnom štáte, jednak bremenom a jednostranným pochopom zostane.

Medzitým ústavu vlasti našej s tak vreľým srdcom vítame, jako ktokoľvek iný, lebo vidíme skrze ňu vyrovnanú prepašť tú, ktorá v posledných rokoch medzi panovníkom a krajinou sa roztvorila, vidíme v nej rukojemstvo našej občianskej slobody, a nadejeme sa, že, — ponevác ústavný život bez slobody živého a tlačeneho slova, bez slobodnej spolkovosti a bez slobodného pohybu a uznania osôb a korporácií ani myslieť nedá, — na poli ústavnom i náš národný život slobodne sa bude môcť vyvíňať, a nie len formálneho a zdanlivého, lež skutočného zákonného uznania obdržať.

Vysloviac sa za ústavu, rozumieme pod pochopom týmto našu vlastnú, samorostlú, podľa cudzích vzorov nepristrihnutú, lež na géniu a potrebách rodiny uhorských národov založenú tisícvektú ústavu, ktorej podstata v municípiách žúp, čiže stolíc, miest alebo obcí vôbec, a v jich autonomii, pri najvyššej štátnej vláde záleží. A ponevác centralizácia každá, nech si je podľa nedávno padnuvšieho systému, alebo podľa vzoru a námeru ktoréhokoľvek iného osnovaná, samosprávu pravomocností alebo zrovna ničí, alebo skôr pozdejšie zničť musí, v záujmu i slobody vôbec, i národného nášho života sa proti každej centralizácii vysloviť musíme.

Ostatne za vec, ktorá sama sebou sa rozumie, držíme, že ponevác výsadám, ktoré do roku 1848, či po rode, či po hodnosti, len istým oddielom občanov uhorských výlučne boli vlastné, hodina neodvolatelne odbila, pri všetkej úcte, ktorú naproti zásluhám v minulosti, naproti duchovnej zrelosti a majetku týchto oddielov chováme, jim toho výsadného postavenia, ktoré pred rokom 1848 zaujímali, viacej dopustiť nemôžeme, ale pri pomerne rovnom rozdelení a znášaní všetkých verejných bremien, skrze všetkých občanov krajinských, rovnoprávnosť pred zákonom, rovné zúčastenie sa na verejných pohodách a dobrodiniach, slobodný prístup do všetkých svetských i cirkevných, štátnych i municipálnych úradov a hodností, vplyv na spravovanie municipálno a zákonodarstvo, všetkým triedam spoluobčanov našich požadujeme.

Historické právo uznávame síce, lebo veď nás ono za najstarších dedičov vlasti našej uhorskej, za podstatnú čiastku svätej koruny uhorskej, a históriu uhorskú za vlastnosť

našu tak dobre, jako ktoréhokoľvek iného kanonizuje, lež príčiny, možnosti a potreby nevidíme a neuznávame, žeby sme pre jednotlivým záujmom hoviace vysvetľovanie práva toho, princípu spravodlivosti vôbec a právu ľudskosti, újmu trpeť nechať museli.

Náboženské otázky neprináležia do oboru úvah našich, a chceme jim, vyjmúc púheho registrovania pozoruhodných udalostí na cirkevnom poli, ktoréhokoľvek vyznania, starostlivo vyhýbať, ostatne sa osvedčujúc, že náboženstvo každé v úctivosti máme.

Podobne i národnosť každú máme v úctivosti, a to tým viac, že želáme a požadujeme, aby i našu slovenskú národnosť každý iný národ v úctivosti zadržal. — Medzi národnosťami si čistej na obapolnej úcte založenej svornosti želáme, a ju zachovávať chceme.

Maďarskej reči jej úradnú hodnosť, nakoľko to jednota štátu požaduje, uznávame, proti ďalšiemu jej rozširovaniu sa na ujmu nášho národného života ale sa odhodláme brániť, a všetky neospravedlnené prechvaty, s braterskou láskou síce, a s bedlivým vyhýbaním všetkým jalovým hádkam, dráždeňú a urážaňú vytrvale odrážať budeme. A v tomto ohľadu či žalostné, či radostné zprávy a udalosti na poli národného života všetkých, s nami rovného položenia národov uhorských, tak vreľého súcitu a ocenenia u nás najdú, jakoby sa nás samých týkali.

Medzi slovanskými kmeňmi — trebárs všetkých jednak vreľou láskou k srdci vi- nieme, predsa vyznať musíme, že bratov Rusínov i zo zemepisného, i z jazykozpytného, i zo štátneho, naposledy i z toho ohľadu za najbližších k nám považujeme, pretože okolnosti národné, v ktorých sa oni nachádzajú, s našimi tie samé sú. A preto sme i povolenie k novinám týmto, ktoré predbežne len v nárečí našom slovenskom, podľa mluvnice majstra Martina Hattaly,² a ručnej mluvnice priateľa nášho Josefa Viktorina³ vydávať započíname — v tom spôsobe vyprosili a obdržali, že by sme, jestli bratia Rusíni žiadať budú a sa u nich za podujatie tak dostatočná duchovná i hmotná účasť ukáže, pod tým samým názvom i v jejich ruskom nárečí politické noviny vydávať mohli. Ostatne si želáme a očakávame, že podujatie naše akokoľvek u nich hojnej podpory najde.

Že hrdinskí bratia Srbi, skrze privtlenie vojvodiny vlasti uhorskej, svoju národno-politickú samostatnosť utratili, a že rekonštituovanie vlasti našej taký smer vzalo, že i junácki bratia Horváti a Slavonci s pobratenou Dalmáciou k zabezpečeniu jich národnej neodvislosti žiadanú oddelenosť od vlasti uhorskej sotva budú môcť udržať, je z čiastky faktum, z čiastky ale sa predvídať dá. — Tajil nie len nechceme, lež zjavne vyslovujeme, že s bratmi týmito a jich politicko-národným osudom vreľý súcit máme. Medzitým tej sme myslí, že celistvosť svätej koruny uhorskej mnohé a veľmi vážne záujmy i štátne, i politické, i národné požadujú, z druhej strany ale pevne veríme, ale i očakávame, že čas od roku 1848 počnúc mnohé užitočné nauky a praktické skúsenosti utvoril a zanechal, ktoré pod neodolateľným vplyvom terajšieho svetoducha tým, na ktorých záleží a ak len kliatbu svojej vlastnej vlasti na seba uvaliť nechcú, cestu poukázať musia, na ktorej sa všestranná spokojnosť, duchovný i hmotný blahobyť a budúcnosť vlasti našej docieľiť, založiť a zabezpečiť dá a musí.

Bratov Čechov a Moravanov so Slezákmi, s ktorými sme až do nedávna, t. j. do toho času, v ktorom sme najbližšie potreby nášho vlastného života poznali, pri jednom literárnom stole, hneď ako hostia, hneď ako pracovníci sedeli, a naše spoločné, lež zriedka žiadaného výsledku došlé snahy, na jeden a tenže spoločný oltár národnej literatúry kládli, týchto našich na literárnom poli najstarších vodcov, učiteľov a spolupracovníkov

² Ide o *Krátku mluvnici slovenskú* z roku 1852.

³ Nemecká *Grammatik der slovakischen Sprache* z roku 1860.

a najbližších bratov, na tomto poli, pre potreby vlastnie síce nasledovať nemôžeme, a to tým menej, že oni ku nemeckému sväzku prináležiac v politickom ohľadu od nás podstatne oddelení sú, pri tom všetkom ale s nimi v najtuhšom literárnom spojení ostať a zotrvať želáme, plody jejich literárne a podujatia národnie s tou istou ochetou a úprimnosťou jako svoje vlastnie napomáhať a podporovať chceme a sľubujeme, a preto sa navzájom i od nich bratrského podporovania našich snáh nádejeme. So zvláštnou útechou pozdravujeme jich účinkovanie na poli politickom⁴ a jich neúnavnosť a rozvažitú silu, s ktorou sa za občiansku slobodu vlasti svojej zasadili, a jako z jednej strany s povďačnou uznalosťou si zaujímanie sa jich politického časopisectva za záležitosti naše pripomínáme, tak zo strany druhej za našu milú úlohu považovať budeme, jim ku jejich podpore našu bratrskú pravicu podať a podávať.

Ako týmto posledným, tak i všetkým ostatným bratom slavianskym v države rakúskej, ktorú za potrebnosť europejskú držíme, ale trvanlivosť jej budúcnosti najistejší, nie skrze mechanické urovnanie všetkých jestvujúcich živlov, ani skrze nemeckú rovnoprávnosť, lež skrze lásku a uspokojenie národov, teda skrze občiansku slobodu a urovnoprávnenie národov nenemeckých, zabezpečenú uznávame, — želáme jak národného a literárneho, tak i politického zveľatu a vyvíňovanie sa jich života s neúnavnou pozornosťou sprevádzať a o ňom obecenstvu svojmu zprávy podávať budeme.

Podobne i pozorovanie národného, literárneho a občianskeho života zahraničných kmenov slavianskych, a donášanie zprávy o ňom, bude našou na vzájomnosti slavianskej založenou úlohou.

Ináče trebárs sa do radu veľkých politických časopisov postaviť nechceme, ba pre obmedzenosť priestoru a prednosť mnohonásobných potrieb svojich ani nemôžeme, predsa i poťažne na štáty zahraničné i politiku europejskú zprávy o udalostach z oboru politiky zahraničnej podávať budeme.

Pripomenúť ešte, že ponevác národno-občianský život a sloboda podľa ústavného organizmu vlasti našej, sa v obci, v stolici a v krajinskom sneme zjavuje, tam dozrieva a uznalosť si vydobúda, že ponevác školy, jak národné, tak srednie a vyššie, nielen zrkadlom zrelosti národnej sú, lež že jejich zriadenie podstatnou výnimkou nášho národného života je, naposledy, že ponevác literatúra, umenie a spoločenský život faktormi národného života sú, a preto že o týchto predmetoch v patričných priechinkoch pojednávať a o nich zprávy donášať budeme; značili sme i smer i obsah novin našich; — a nič inšie nám nepozostáva, jako pripomenúť tú známú pieseň: „Kto, jako my, cíti — nech se svojho chytí — a ku nám pristane“, s tou prosbou ku všetkým podporovateľom opravdivej a nepredpojatej národnej a občianskej slobody, zvlášte ale k Vám, Bratia Slováci a vrstovníci moji, aby ste, sústredniac sily svoje, ktoré roztratené slabnú a hynú, duchovne i hmotne podporovali podujatie toto, ktoré započínáme v tej nádeji, že jako pri dosavadných pripravách k novinám týmto, veľmi mnohí z najhodnejších synov slovenského národa sa z čiastky chvályhodne zúčastnili, z čiastky počínanie naše najvrelším súcitom sprevádzali, i na potom, a to tým viac, všetci, ktorých národ slovenský za svojich počítuje, iste nás ochotne a hojne podporovať budú a podporovať neprestanú.

⁴ Autori *Programu* majú na mysli politické pohyby Čechov po vydaní Októbrového diplomu.